

УДК 930.253:069(477.51)

DOI 10.31654/2520-6966-2021-15i-105-162-169

Рой С. В.

науковий співробітник відділу фондів НКМ ім. І. Спаського

Особливості формування архівного фонду на прикладі музейної колекції Миколи Шуста у фондах Ніжинського краєзнавчого музею ім. І. Спаського

Постановка проблеми та її актуальність полягає у необхідності вивчення досвіду видатних діячів культури, які працювали над створенням нової парадигми у розвитку освіти та мистецтва, передаючи, як дорогоцінні скарби надбання минулого молодому поколінню. Одним із них є педагог, громадський діяч, скульптор та художник Микола Наумович Шуст. Найбільш ефективним способом систематизації інформації про його участь у громадського-культурну діяльність є створення архівного фонду сформованого з його особистих документів та інших матеріалів, що стосуються життя та діяльності. Звичайно, даний спосіб збереження та систематизації інформації про відомих діячів культури не є новим, але все ж він має методологічні, функціональні та тематичні особливості створення, адже створюється не в архівній установі, а в музеї. Метою даної публікації є спроба визначення особливостей формування та використання архівного фонду, на прикладі фондового зібрання М. Н. Шуста, яке зберігається в НКМ ім. І. Спаського. Основним завданням розвідки є з'ясувати дефініцію архівного фонду, встановити основні принципи його формування та введення до наукового обігу, фондового обліку та можливостей розширення, на прикладі фондового зібрання НКМ ім. І. Спаського присвяченого Миколі Шусту.

Ключові слова: архівний фонд, Микола Наумович Шуст, Ніжинський краєзнавчий музей ім. І. Спаського, справа, документи, фотографії, листівки, газетні статті.

Починаючи з II пол. XX ст., вивченням даного питання у своїх студіях займалися такі дослідники: О. Я. Степченко, Л. М. Яременко, С. В. Старовойт, О. В. Січова та ін. З 2000-х рр. проблемами архівознавства, як ключової дисципліни, що вивчає види, поняття та структуру архівних фондів у сучасній історичній науці займаються такі дослідники: К. Є. Новохатський [4], Я. С. Калакура, І. Б. Матяш [5] та Г. В. Боряк [13]. Музейні колекції як ресурс архівного збереження розглядала Т. О. Куцаєва, у своїй праці з одноіменною назвою [8].

На сьогодні серед науковців не зменшується інтерес до вивчення життя та творчої спадщини діячів науки та культури I пол. XX ст., він має на меті з'ясувати роль кожної з визначних особистостей у громадсько-культурному житті України. Одним з найбільш відомих діячів громадського та культурного простору Ніжинщини II пол. XX ст. був Микола Наумович Шуст – педагог, письменник та громадський діяч. У історичній та філологічній літературі його постать та творчий доробок жодного разу не були предметом спеціального наукового дослідження, проте відомі розвідки, у яких побіжно, фрагментарно висвітлені його життя та творча і громадсько-культурно діяльність. Найбільш помітний інтерес до його особи почав проявлятися у 1990-х рр., у період отримання Україною незалежності. Відомий ніжинський краєзнавець В. М. Ємельянов [6–7] досліджував участь Миколи Наумовича у підпільній організації Я. П. Батюка, спираючись на музейні та архівні матеріали, а також склав його некролог. У цей період з'явилися газетні публікації та довідникові видання таких дослідників І. Рудика [9], [10], Л. Солодовникова [12], С. П. Реп'яха [11], останній завжди виступав редактором творів М. Шуста. У них приділялася увага встановленню біографічних даних відомого письменника, а також висвітленню його творчих здобутків, як учасника та очевидця подій Другої Світової війни, а також як члена Спілки письменників України.

На сучасному етапі в історичній літературі термін «архівний фонд» розглядається як визначення комплексу документів, історично або логічно пов'язаних між собою, що утворилися в результаті діяльності певної установи, організації, підприємства чи окремої особи [4, 38]. Саме останній аспект і став предметом даної розвідки. При формуванні даного архівного фонду основним принципом, як і при формуванні інших архівних фондів, є хронологічність, об'єктивність, всебічність і комплектність, а також походження та зміст [5, с. 115].

Найменшою структурно неподільною одиницею архівного фонду чи нефондового комплексу є один документ чи його частина, що має самостійне значення, або цілісна сукупність документів з однорідними носіями інформації, що об'єднані зв'язком походження, призначення, належністю до однієї події, теми, питання, об'єкта, наукової праці чи твору літератури, мистецтва. Для документів з паперовими носіями такою одиницею є справа, для документів зі спеціальними носіями – одиниця обліку [13, с. 220].

Документальна частина музейної колекції – це джерело різноманітних за змістом документів, які за суттю зберігання та накопи-

чення подібні архівним та особистим архівним документам. На відміну від архівів, музеї відбирають, тобто комплектують, документи дуже цілеспрямовано. Музейники шукають документи, як інші предмети музейного значення, для постійного державного або тимчасового зберігання заради ілюстрації окремих, вузьких тем. Ці теми відповідають тематиці музею, його експозиціям. Таким чином, відбір документів відбувається фрагментарно – найцінніших, найбільш прикметних для висвітлення подій, періодів, персоналій. І це надзвичайно відрізняє музеї від архіву, визначає тематику та наповненість документальної частки його колекції.

Музеї найчастіше комплектують у своїх фондах документи приватних осіб, але концептуального принципу відмінності відбору документів за походженням між музеями та архівами немає. Додамо, що хоча музеї накопичують окремі, найбільш цікаві для подальшого експонування документи, але акумульована інформація важлива, часто унікальна. Таким чином, логічна зацікавленість суспільства в музейних колекціях як ресурсах архівного зберігання та звернення до них [8, с. 313].

Варто відмітити, що формування та створення фондової колекції присвяченої Миколі Шусту, розпочалося з передачі Миколою Наумовичем, співробітнику на той Ніжинського краєзнавчого музею, Віктору Миколайовичу Ємельянову, у 2007 р., документів та інших матеріалів біографічного характеру.

Репрезентують цей архівний фонд особисті документи М. Н. Шуста, які стосуються його біографічних даних, зокрема складеної ним автобіографії, особових листків з обліку кадрів, та виданих документів, що підтверджують його участь у підпільній організації під керівництвом Я. П. Батюка, та учасником з'єднання «За Батьківщину».

Однією з цікавих груп даного фонду є листування, яке в себе включає переписку, яка стосувалася ділових зв'язків М. Н. Шуста, так і його громадської діяльності, проводячи яку він залучав таких відомих діячів культури і науки України, як П. П. Толочко, О. Н. Мак, В. О. Дорошенко, І. К. Бровченко, І. П. Костенко та ін. Увагу привертає і цілий ансамбль вітальні листівок до різних свят: новорічних, 9-травня і т. д., які є цінними тим, що оформлені за ескізами відомих художників як і радянських, так і українських, та є рідкісними.

Варто відмітити, що особові документи, як і переписка, також є повноцінним історичним джерелом, що містить не відкриті досі біографічні відомості, та допомагає окреслити коло культурних зв'язків відомого письменника та громадського діяча. Свідченням цього є переписка з багатьма діячами науки та культури, фото-

графії, та спогади про нього, які зберігаються у фондах Ніжинського краєзнавчого музею ім. І. Спаського.

Фотографії становлять одну з найбільших груп фонду. Звичайно, всі вони зроблені в різні роки, але також дають вичерпну уяву про основні напрямки діяльності Н. М. Шуста. Аналізуючи дану групу, варто відмітити, що хронологічно вони відносяться до таких періодів: після Другої Світової війни, 1970–1980-х рр., та 1990-х рр., кожна з фотографій висвітлює різні періоди життя Миколи Наумовича.

До того ж до даного зібрання долучено і газетні статті, присвячені біографії Миколи Шуста, котрі були приурочені до його ювілеїв, наприклад: Л. Солодовникової «Миколі Шусту 85» [12], І. Рудика «Людина з легенди. До 90-річчя з дня народження М. Н. Шуста» [9], а також некролог складений В. М. Ємельяновим Микола Наумович Шуст» [6], та ін.

Свого роду родзинкою даного архівного зібрання є рукописні та машинописні чернетки творів Миколи Наумовича, та книги його оповідань, що яскраво демонструють його письменницький талант.

Додатковим джерелом з вивчення біографії М. Н. Шуста, завжди будуть слугувати нові публікації та розвідки, присвячені його життю та творчості, а також залучення опрацьованих матеріалів з відділу забезпечення та збереження фондів Чернігівського обласного архіву в м. Ніжині, що стосуються його участі у підпільній організації Я. П. Батюка, та педагогічної діяльності в школах м. Ніжина. На даний час цей архівний фонд налічуватиме більше 180 одиниць.

Лише здійснюючи комплексний підхід до вивчення джерел, ми можемо вивчити біографію М. Н. Шуста, чітко визначивши основні етапи його життя та творчості. Відомий український письменник, громадський діяч та педагог Микола Наумович Шуст народився 15 серпня 1916 р. в с. Припутні Ічнянського району Чернігівської області. Вищу освіту здобув на літературно-мовному факультеті Ніжинського педагогічного інституту ім. М. В. Гоголя, який закінчив 1939 р.

У роки Другої світової війни брав активну участь у бойових діях, потрапив у полон під Перемишлем 1941 р., потім під м. Золотоношею потрапив у німецький полон. З Яковом Петровичем Батюком його познайомив завідувач курсів німецької мови Тищенко Віктор Іванович. Офіційно Микола Наумович працював канатником в артілі для незрячих, якою керував Я. П. Батюк. Невдовзі після знайомства з ним М. Шуст стає учасником підпільної партизанської організації 1941 р. [7, с. 45].

Надалі Микола Шуст воював у 1944–1945 рр. в лавах радянської армії на території Румунії, Угорщини та Австралії аж до закін-

чення Другої Світової війни, служивши артилеристом. Микола Наумович був нагороджений орденами: «Слави» I ступеня, «Вітчизняної війни I ступеня» та медалями, серед яких «За взяття м. Ялти», нагороджений 1944 р., «За перемогу над Німеччиною», 1945 р., «Партизану Великої вітчизняної війни» I ступеня, яка була вручена 1948 р., за участь у партизанському русі під час війни 1941–1945 рр. Надалі працював літературним редактором газети «Під прапором Леніна», та, починаючи з 1956 р. до виходу на пенсію в 1976 р., вчителював у школах м. Ніжина та Ніжинщини.

Крім педагогічної діяльності, паралельно дуже багато часу приділяє літературознавству. З 17 листопада 1998 р. – член спілки письменників України, про що урочисто повідомляється у газеті «Вісті», за 27 листопада цього ж року: «17 листопада, голова спілки письменників України Ю. Мушкетик, урочисто вручив членський квиток, особливо відмічаючи його неординарний творчий і життєвий шлях» [10, с. 2]. Перу Миколи Наумовича належать: героїчна драма, художньо-документальні книги «Пітьмі не підвладні» [2], «Подвиг у темряві» (у співавторстві з О. Лубенським) [1], «У Ніжині, над островом» [3], «Інтриги рейху і Кремля», «Дума про рідне село» та ін. [11, с. 46].

Із здобуттям Україною незалежності займався громадською організацією, покликану на збереження та відбудову пам'яток історії і культури м. Ніжина. Помер Микола Наумович у 2007 р., похований у м. Ніжині [6, с. 184].

Таким чином, даний архівний фонд М. Н. Шуста, як і інших, сформувався, у першу чергу, з документального фонду, а саме з документів фондового зібрання, які мають спільне походження, однорідність змісту, історичні і логічні взаємозв'язки. Все це зумовлює вимогу їхнього зберігання як єдиного комплексу. До того ж складовими частинами даного архівного фонду будуть: газетні публікації, чорновики творів, самі твори письменника та листування. Дані структурні елементи, за їх наявності, можуть слугувати частинами будь-якого архівного фонду присвяченого видатній особистості в галузі культури чи мистецтва, або ж громадському діячеві, допомагаючи акумулювати, систематизувати та накопичити відомості про нього.

Література

1. Лубенський П. Шуст М. Подвиг у темряві (Яків Батюк). Героїчна драма на три дії. Київ: Видання «Мистецтво», 1971. 98 с.
2. Шуст М. Н. Пітьмі не підвладні: Художньо-документальна повість. Київ: видавництво «Молодь», 1983. 112 с.

3. Шуст М. Н. У Ніжині над Остром. Кн.: у 2 ч. Чернігів, 1995. 192 с.
4. Архівістика: термінолог. словник / ГАУ при КМ України. УДНДІАСД; авт.-упоряд.: К. Є. Новохатський та ін. Київ, 1998. 106 с.
5. Архівознавство: підручник для студентів іст. ф-тів вищ. навч. Закладів України / За заг. ред. Я. С. Калакури та І. Б. Матяш. Київ: Видавн. дім «КМ Академія», 2002. 356 с.
6. Ємельянов В. М. Микола Наумович Шуст В. Ємельянов *Ніжинська старовина: науковий історико-культурологічний збірник*. 2007. Вип. 3(6). С. 184.
7. Ємельянов В. М. Антинацистський рух опору в Ніжині. *Ніжинська старовина. Ніжинознавчі студії № 4*: Ніжин окупаційної доби (до 65-річчя звільнення міста від нацистів). Пам'яткознавство північного регіону України № 1: Історико-культурологічний збірник. Вип. 4–5 (7–8) / Центр пам'яткознавства НАН України та УТОПІК. 2007. С. 27–47.
8. Куцаєва Т. О., Ткачук К. О. Музейні колекції як ресурси архівного зберігання: актуальність міждисциплінарної дискусії. *Молодий вчений*. 2018. № 7 (2). С. 311–314.
9. Рудик І. Людина з легенди. До 90-річчя з дня народження М. Н. Шуста. *Вісті*. 2006. 11 серпня. С. 5.
10. Микола Шуст – член Спілки письменників України. *Вісті* (Ніжин). 1998. 27 листоп. С. 2.
11. Письменники Чернігівщини: довідник / упорядник: Н. Ф. Гонза. Авт. вступ. сл. і біографічних довідок С. П. Реп'ях. Чернігів: видання Чернігівської ОУНБ ім. В. Короленка. 2001. С. 45–46.
12. Солодовникова Л. Миколі Шусту 85. *Гарт*. 2001. 17 серпня. № 34. С. 4.
13. Хрестоматія з архівознавства: навч. посіб. для студ іст. спец. вищ. навч. закл. / упоряд.: Г. В. Боряк та ін. Київ: Вид. дім «КМ Академія», 2003. 408 с.

References

1. Lubensky, P. Shust M. (1971) *Podvyh u temryavi (Yakiv Batyuk). Heroichna drama na try diji*. [Feat in the dark (Jacob Batyuk). Heroic drama in three acts]. Kyiv: vydavnytstvo «Mystetstvo». [in Ukrainian].
2. Shust, M. N. (1983). *Pit'mi nepidvladni. Khudozhn'o-dokumental'na povist'*. [Darkness is not subject. Fiction and documentary story]. K.: vydavnytstvo «Molod». [in Ukrainian].
3. Shust M.N. (1995). *U Nizhyni nad Ostrom. Knyha u 2.ch*. [In the Nizhyn above the Oster Island. Book at 2 p.m]. [in Ukrainian].
4. Novokhatsky, K.Y. (1998) *Arkhivistyka: Terminoloh. slovnyk / HAU pry KM Ukrayiny. UDNDIASD* [Archival science: Terminologist. dictionary / GAU at the Cabinet of Ministers of Ukraine. UDNDIASD]. Kyiv. [in Ukrainian].
5. Kalakury Y.S., Matyash I. B. (2002). *Arkhivознавство: Pidruchnyk dlya studentiv ist. f-tiv vyshch. navch. zakladiv Ukrayiny* [Textbook for History

Students. f-tiv higher. textbook institutions of Ukraine]. K.: Vydavnychyy dim «KM Akademiya». [in Ukrainian].

6. Yemelyanov, V. M. (2007) Mykola Naumovych Shust [Mykola Naumovych Shust] *Nizhyns'ka starovyna: Naukovyy istoryko-kul'turolohichnyy zbirnyk*. – Nizhyn Antiquity: Scientific Historical and Cultural Collection. Iss. 3(6), p. 184. [in Ukrainian].

7. Yemelyanov V. M. (2007) *Antynatsyst-s'kyi rukh oporu v Nizhyni* [Anti-Nazi resistance movement in Nizhyn]. Nizhyn antiquity. / Center for Monument Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine and UTOPIK. Issue 4–5 (7–8). Nizhyns'ka starovyna. Tsentr pam'yatkoznavstva NAN Ukrayiny ta UTOPIK/ Vypusk 4–5 (7–8), p. 27 – 47.

8. Kutsaeva, T. O. (2018) *Muzeyni kolektsiyi yak resursy arkhivnoho zberihannya: aktual'nist' mizhdystyplinaroyi dyskusiyi* [Museum collections as resources of archival storage: relevance of interdisciplinary discussion]. Young scientist / Kherson: Helvetica, July, № 7 (2). - Kherson: Hel'vetyka, Lypen' № 7 (2)., p. 311 – 314.

9. Rudyk, I. (2006) *Lyudyna z lehendy. Do 90-richchya z dnya narodzhennya M. N. Shusta*. [A man of legend. To the 90th anniversary of the birth of MN Shusta]. *Visti – News*. August 11, p. 5.

10. Rudyk I. (1998) *Mykola Shust – chlen Spilky pys'mennykiv Ukrayiny*. [Mykola Shust - a member of the Writers' Union of Ukraine]. *Visti – News*. November 27, p.

11. Repyah, S. P., Gonza N.F. (2001) *Pys'mennyky Chernihivshchyny. Dovidnyk*. [Writers of Chernihiv region. Directory]. Chernihiv: vydannya Chernihivs'koyi OUNB im. V. Korolenka. [in Ukrainian].

12. Solodovnykova L. (2001) *Mykoli Shustu 85*. [Nikolai Shust 85.] *Hart-Gart*, 34. August 17, p. 4.

13. Boryak, G. V. (2003) *Khrestomatiya z arkhivoznavstva: Navch. posib. dlya stud ist. spets. vyshch navch. zakl*. [Textbook of archival science: Textbook. way. for students of East. special higher education lock] K.: Vydavnychyy dim «KM Akademiya». [in Ukrainian].

S.V. Roy

researcher of the funds department, Nizhyn Spaskiy Regional Museum

Features of formation archival fund on the example of the museum collection of Nikolai Shust in the funds of the Nizhyn Spaskiy Regional Museum

The formulation of the problem and its urgency lies in the need to study the experience of prominent cultural figures who worked to create a new paradigm in the development of education and art, passing as precious treasures of the past to the younger generation. One of them is a teacher, public figure, sculptor and artist Mykola Naumovych Shust. The most effective way to systematize information about his participation in public and cultural activities is to create an archival fund formed from his personal documents and other materials related to life and work. Of course, this method of storing and systematizing information about famous cultural figures is not new, but still it has methodological,

functional and thematic features of creation, because it is created not in an archival institution, but in a museum. The purpose of this publication is an attempt to determine the peculiarities of the formation and use of the archival fund, on the example of the stock collection M.N. Shusta, which is stored in the NRM. I. Spassky. The main task of intelligence is to clarify the definition of the archival fund, to establish the basic principles of its formation and introduction into scientific circulation, stock accounting and opportunities for expansion, on the example of the stock collection of the NCM. I. Spassky dedicated to Mykola Shust.

Key words: *archival fund, Mykola Naumovych Shust, Nizhyn Spaskiy Regional Museum, case, documents, photographs, leaflets, newspaper articles.*